

Горлова О. В.

Горлівський інститут іноземних мов

Донбаського державного педагогічного університету

ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНТИКІВ

Статтю присвячено виявленню своєрідності філософських мотивів у художніх текстах В. Вордсворта, С. Колріджа. Межа XVIII–XIX ст. стала тим етапом, коли у свідомості художників народжувалися ідеї нового світу, що несе суперечності і труднощі, відкриті революцією у Франції. У художній культурі стверджується панування нового стилю мислення, теоретично і практично поширюється художня свідомість нового типу людини. Спроби втекти від дійсності й осмислити її викликали появу нової світоглядної системи – романтизму. Це час інтенсивного романтичного опанування світу, створення «шкіл» і спілок, їх руйнування, заперечення норм і традицій минулого, узаконення своїх форм, внутрішнього тяжіння до нового. Поет повинен шукати нову основу поезії, що і роблять романтики у своїх творах. Вона, знайдена в конкретному вірші, не затверджується раз і назавжди, а в наступному вірші її доведеться шукати знову. Одержимість божественним захопленням дає поетові безмежну владу – знайти або створити нову основу поезії.

Філософські шукання англійських романтиків зумовлені вимогами часу, коли ставилися під сумнів вікові традиції. Глибина філософського змісту їх творів посилювалася використовуваними формами, залежала від цілей і вподобань автора і періоду, в який вони створювалися. Проаналізовані твори Вільяма Вордсворта і Самуеля Колріджа, написані в різних жанрах, не поступаються одне одному за глибиною філософського осмислення.

У філософській ліриці англійських романтиків простежуються елегійні настрої, викликані образами минулого, юності, з якої розлучилися поети, втративши всі ілюзії і надії, віру в майбутнє, безхмарне щастя. Незважаючи на розчарування, поети прагнули вловити абсолютне в найпростіших явищах сучасного життя.

Ключові слова: романтизм, філософські мотиви, Вільям Вордсворт, Самуель Колрідж, природа.

Постановка проблеми. Розквіт філософських пошуків припадає на кризові епохи. Інтерес до філософії все більше поширюється в суспільстві, не обмежуючись лише певним колом інтелектуалів. Він поглиблюється і розширюється серед учених і людей творчих, письменників, впливаючи на їхні твори і зумовлюючи їх філософський характер. Це відбувається не тільки тоді, коли поет або письменник стає оригінальним філософом.

Англійським романтикам довелося жити в епоху великих потрясінь, коли криза, що охопила всі сфери життя суспільства, досягла своєї вершини, спровокувавши численні і різноманітні потрясіння і війни; коли всі підвалини руйнувалися, піддавалися сумніву вікові традиції, а релігія не забезпечувала опори. Тому не дивно, що філософські пошуки, засновані на практичній необхідності забезпечення можливості існування в навколишній дійсності, були постійними і насиченими, а потреба їх обговорювати в дружніх бесідах, лекціях, або у творах існувала постійно. Цьому спри-

яли емоційність, імпульсивність, розкріпачення періоду, коли на перше місце була висунута особистість і пріоритетним було її самовираження. Відповідно, всі твори романтиків (вірші чи проза, соціально-критичні статті, історичні твори або щоденникові записи) демонструють цей інтенсивний процес філософського пошуку. Він відбився не тільки в змісті творів, у необхідних, за їхніми уявленнями, для подолання бар'єрів минулого перегляді ієрархії жанрів і варіаціях у їх межах, в експериментах із формою, а і в прагненні осмислити принципи буття, зрозуміти свій «Внутрішній Всесвіт» і найкращим чином надати результати цих пошуків у всіх доступних формах (від есе й передмови до роману, від щоденника і травелогу до філософської поеми і сонета), навіть у тих, які раніше не відповідали цьому. Прагнення до такого пізнання, осмислення буття і своєї ролі, а також рефлексія щодо цього, акцент на самовираженні і прагненні до експресії й експерименту визначили пріоритетні форми вираження філософських

пошуків романтиків, коли вільні і спрямовані на самовираження жанри втратили стриманість і організованість попереднього періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Романтизм – один із найцікавіших і один із найскладніших літературних напрямів в історії мистецтва. Існує досить велика кількість наукових робіт у сфері вивчення європейського романтизму, які є досить різними. Доволі добре вивчений період розвитку романтизму та його сюжетно-образні трансформації, стилістика, ритміка в роботах літературознавців Н. М. Ільченко, Ю. В. Манна, Ф. П. Федорова, В. І. Хрулева та інших дослідників. Для нас найбільш значущими дослідженнями у цій сфері виявилися роботи, які презентують романтизм як історико-культурне явище й особливий тип свідомості, а саме: Т. Д. Венедиктової, А. А. Єлістратової, О. М. Горбунова, Н. Я. Д'яконової, Н. В. Захарова, Д. С. Наливайко, Т. М. Ружевиц, І. М. Тетерян, О. М. Ніколенко та ін. Але в цих роботах розглянута тема представлена фрагментарно і потребує узагальнення, доповнення та уточнення. До того ж серед досліджень не існує єдиної точки зору щодо класифікації філософських мотивів у творчості англійських романтиків.

Постановка завдання. Отже, зважаючи на вищезазначене, **мета роботи** полягає у виявленні своєрідності філософських мотивів у художніх текстах В. Вордсворта, С. Колріджа.

Виклад основного матеріалу. Межа XVIII–XIX ст. стала тим етапом, коли у свідомості творців народжувалися ідеї нового світу, що несе суперечності і труднощі, відкриті революцією у Франції. У художній культурі затверджується панування нового стилю мислення, теоретично і практично поширюється художня свідомість нового типу людини. Це час переходу від Просвітництва до романтизму, інтенсивного романтичного опанування світу, створення «шкіл» і гуртків, їх руйнування, заперечення норм і традицій минулого, узаконення своїх форм, внутрішнього тяжіння до нового. Поет повинен шукати нову основу поезії, що і роблять романтики у своїх творах, а знайдена в конкретному вірші (у цій строфі, у цьому рядку), не затверджується раз і назавжди, а в наступному вірші його доведеться шукати заново [7, с. 52]. Одержимість божественним захопленням дає поетові безмежну владу – знайти або створити нову основу поезії.

Юнацькі твори романтиків палкі і патетичні, сповнені філософських міркувань і написані під впливом перших захоплень ідеями свободи,

планів перебудови світу (як-от «Пантісократії» у Р. Сауті і С.Т. Колріджа), відкриття для себе творів філософів і поетів, усвідомлення себе як особистості і творця.

Із часом зберігаються мотиви самотності і трагізму. Боротьба за свободу має більш філософський характер. Спроби пошуку більш реальних її шляхів, протиставлення суспільству і всьому жахливому у світі природи як джерела натхнення, краси, справжньої гармонії і чесноти відображені не тільки в поезії, а і в історичних узагальненнях і соціально-політичній критики романтиків. Загострений інтерес до проблем буття і часу, відчуття його стрімкого польоту, швидкоплинності життя, нестабільності всього сущого також знаходить вияв у творах у різних жанрах, насамперед у поезії.

Особливо зручними і затребуваними були жанри сповідальні (сприйняті романтиками у попередників (згадаймо хоча б Блаженного Августина і Руссо)), вільні в цей час від будь-яких обмежень, крім бажання і волі автора, наявного в його розпорядженні часу, а також паперу і чорнил. Автобіографія у всій різноманітності форм (навіть термін закріплюється в 1805 р. з легкої руки Роберта Сауті [6, с. 185]): мемуарів, записок, украй популярних для філософських пошуків тревелогів, щоденників, а також фрагментів і застільних бесід. Деякі з них спочатку були особистими, а не літературними творами, однак згодом виявилися важливою частиною спадщини своїх авторів. Причому в століття, коли зникали обмеження, серед них були твори не тільки професійних літераторів, а й усіх, хто мав до того схильність і бажання. Так, мали літературні таланти і поетичний склад художники, які намагалися висловити вербально те, що втілювали на полотні, і які закарбували в щоденниках і автобіографіях свої пошуки. Так, наприклад, не дуже відомий у наш час представник історичного жанру в живописі, що виступав за його відродження в Англії, Бенджамін Роберт Хейдон (1786–1846) залишив після себе прекрасну автобіографію [8], що прославила його певним чином більше, ніж його творчість.

Таким чином, домінування вільних сповідально-автобіографічних форм і фрагментів серед жанрів філософського пошуку романтиків не вплинуло на їх палку відданість поезії, яка традиційно вважалася найбільш філософським родом словесності. При цьому безпосереднє зображення ситуації або переживання, як уважає Вордсворт, може і має поєднуватися в поезії з роздумами філософського характеру.

Здійсненню цього завдання присвячено твір, над яким автор працював понад сорок років, – «Прелюдія, або розвиток свідомості поета». Почавши роботу над цією поемою в 1798–1799 рр., написавши основну частину в 1804–1805 рр., Вордсворт аж до 1839 року не розлучався з нею, доповнював, скорочував і правив її, прагнучи не просто сформулювати, а й дати можливість читачеві відчути, що таке поетичне бачення світу, його «невичерпна музика». Велика і докладна автобіографічна поема побудована так, щоб розкрити тривалий процес дозрівання поета. Багато її епізодів, які наповнені натхненною палкою вдячністю героя-автора горам, лісам, водоспадам, туманам, вітрам, дозволяють йому перебувати у вічному спілкуванні з Богом, що створив їх, з одухотвореною природою, чим врятуватися від злоби й егоїзму, на які приречені люди, які не вдивляються в природну красу світу.

Пряма розповідь про дозрівання поета в поемі супроводжується узагальнювальними роздумами про те, що для виховання філософського менталітету не менше, ніж природа, мають значення книги, що несуть вічну мудрість і вічні зразки для наслідування. Гомер, Старий Завіт, Шекспір, Мільтон, народні балади і пісні, дитячі казки – їх філософічність може передати тільки поезія.

У цьому творі ідеї Вордсворта стають «плоттю і кров'ю», оскільки втілені в образах, що виражають новизну і сміливість. Вордсворт прямо говорить, що свій борг бачить у продовженні недоспіваної Мільтоном романтичної оповіді про подвиги мужності і натхненної любові. Він прагне до філософської пісні про істину, яка надихає пристрасні роздуми, шукання і сумніви [4, с. 29].

There are in our existence spots of time,
That with distinct pre-eminence retain
A renovating virtue, whence, depressed
By false opinion and contentious thought,
Or aught of heavier or more deadly weight,
In trivial occupations, and the round
Of ordinary intercourse, our minds
Are nourished and invisibly repaired;
A virtue, by which pleasure is enhanced,
That penetrates, enables us to mount,
When high, more high, and lifts us up when fallen.
This efficacious spirit chiefly lurks
Among those passages of life that give
Profoundest knowledge to what point, and how,
The mind is lord and master – outward sense
The obedient servant of her will. Such moments
Are scattered everywhere, taking their date [1].

Простором зовнішнього і внутрішнього світу для Вордсворта стають «місця в часі», куди поет,

перебуваючи в «стані спокою», може подумки повертатися, переосмислюючи минуле. Цілющою властивістю «місць у часі» є здатність «пробуджувати» героя від байдужої дрімоти, розбухувати уяву і думку.

Тільки та глибина філософської думки, що живить істинну поезію, відкриває красу у відтворенні багатства всесвіту. Уява поета створює правильну перспективу, пом'якшує порочність інтелектуального рабства, породженого розважливим розумом. Поет пише про цілющий вплив віри в абсолютну доброту Бога і в рятівну силу втіленої в ньому любові.

Звернемося до філософських мотивів у творчості Самюела Колріджа. У 1797–1802 рр., час, найбільш плідний у творчості Колріджа, були створені найвідоміші твори поета: «Сказання про Старого Мореплавця» (1797), «Кристалель» (1797), «Кубла Хан» (1798), «Франція» (1798), «Нудьга» (1802), «Любов і старість» (1802). Твори цього періоду філософічні і пронизані біблійною символікою.

У загальному наростанні елегійних настроїв і поглибленні соціального скептицизму талановитого поета-романтика чіткіше визначається філософська спрямованість ліричної поезії Колріджа, сміливіше і ясніше виступає експеримент у поетичній структурі творчої лабораторії поета і мислителя. Філософські мотиви надії, покірності зумовлені емоційним настроєм поета. Природа для поета має особливий сенс, особливе значення. Її вічна мудрість і сила пригнічують хвилину слабкості і відчай людини, направляють його на шлях істини і добра, але вони і мінливі, перебувають у стані творчості, становлення. Нетлінна і вічна одна лише думка поета, його ідеал. На них поет зосереджує свою увагу, він ніби звільняє думку від її оболонки, оголює і показує її світу в «Гімні землі» і «Сталості ідеального об'єкта»:

Since all, that beat about in Nature's range,
Or veer or vanish; why should'st thou remain
The only constant in a world of change,
O yearning THOUGHT! that liv'st but in the brain?
Call to the HOURS, that in the distance play,
The faery people of the future day –
Fond THOUGHT! not one of all that shining
swarm

Will breathe on thee with life-enkindling breath,
Till when, like strangers shelt'ring from a storm,
Hope and Despair meet in the porch of Death! [4]
Звернення Колріджа до подій Французької революції означало в нових історичних умовах

розчарування в ідеалах свободи, дискредитованих Наполеоном, якого поет називав «божевільним мрійником божевільного світу». Така позиція була характерна для багатьох сучасників Колріджа, які побачили в Наполеоні імператора, володаря, який розв'язав загарбницькі війни. Саме філософське поняття свободи для Колріджа асоціювалося тепер тільки зі стихіями природи, людські діяння знищили сам зміст цього поняття.

Внутрішній пафос оди «Франція» спрямований на викриття безперспективності індивідуалістичного ставлення до світу. У цьому велика заслуга поета, який уперше в літературі англійського романтизму піддав критиці культ індивідуалізму, що показав безвихідність індивідуалістичного бунтарства [3, с. 354]:

The Sensual and the Dark rebel in vain,
Slaves by their own compulsion! In mad game
They burst their manacles and wear the name
Of Freedom, graven on a heavier chain!
O Liberty! with profitless endeavour
Have I pursued thee, many a weary hour;
But thou nor swell'st the victor's strain, nor ever
Didst breathe thy soul in forms of human power.
Alike from all, howe'er they praise thee,
(Nor prayer, nor boastful name delays thee)
Alike from Priestcraft's harpy minions,
And factious Blasphemy's obscener slaves,
Thou speedest on thy subtle pinions,
The guide of homeless winds, and playmate
of the waves! [5]

Філософський мотив LIFE-IN-DEATH – чудово знайдений Колріджем пластичний образ, який символізує кару, відплату за скоєний проти природи злочин. Як одне з яскравих романтичних узагальнень у «Сказанні про старого мореплавця»

автор підкреслює загальний занепад, загибель і розкладання: гниє море з мертвим кораблем, де перебувають і примари, і трупи, що іноді здаються старому моряку живими:

Alone, alone, all, all alone,
Alone on a wide wide sea!
And never a saint took pity on
My soul in agony.
The many men, so beautiful!
And they all dead did lie:
And a thousand thousand slimy things
Lived on; and so did I. [5]

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз творчості англійських романтиків дозволив дійти висновку, що англійський романтизм збагатив світову культуру іменами видатних письменників.

Вордсворт робить акцент на філософських мотивах, пов'язаних із проблемами людського буття, положенням людини у світі і Всесвіті. На його думку, внутрішнє життя свідомості і душа людини є великими цінностями, які жорстоко придушуються.

Філософська спрямованість ліричної поезії Колріджа включає роздуми про життя і смерть, про зв'язок людини з природою, про місце людини у світі. Значне місце у філософській та естетичній системі Колріджа належить уяві. Витоки філософських пошуків Колріджа виходять від природи, яка для поета має особливий сенс і значення.

Вивчення поетичної творчості англійських романтиків і філософської спрямованості поезії може сприяти вирішенню низки стратегічних завдань у процесі формування мислячої особистості. Питання, які порушуються англійськими поетами XIX століття, зберігають свою важливість і актуальність і в наш час.

Список літератури:

1. Вордсворт У. URL: <https://www.poetryfoundation.org/poems/45542/the-prelude-book-1-childhood-and-school-time> (дата звернення: 15.04.2021).
2. Горбунов А. Н. Вновь я посетил – диалог трех поэтов (Кольридж, Вордсворт, Пушкин). *Государство, религия, Церковь в России и за рубежом*. 2011. № 2. С. 28–40.
3. Захаров Н. В. Три константы великой культуры: Донн, Милтон, Вордсворт. *Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 3. С. 353–354.
4. Колрідж С. Т. URL: <https://www.poetryfoundation.org/poems/43985/france-an-ode> (дата звернення: 23.03.2021).
5. Колрідж. URL: <https://www.poetryfoundation.org/poems/43997/the-rime-of-the-ancient-mariner-text-of-1834> (дата звернення: 11.02.2021).
6. Рогова А. Г. Главные «Другие» 1812 года: Противостояние России и Наполеона в восприятии англичанина. *Имагологические аспекты русской и зарубежных литератур*. Межвуз. сб. науч. трудов. Киров, 2012. С. 45–52.
7. Соловьева Н.А. У истоков английского романтизма. Москва, 1988. 230 с.
8. Haydon B.R. *The Autobiography and Journals of Benjamin Robert Haydon*: Ed. d Introd. by M. Elwin. London: Macdonald, 1950. (first publ.1853) 675 p.

Horlova O. V. PHILOSOPHICAL MOTIFS IN THE LITERARY WORKS OF ENGLISH ROMANTICISTS

The aim of the article is to establish uniqueness of philosophical motifs in the literary texts by W. Wordsworth, S. Coleridge. The crossroads of XVIII–XIX centuries became the very stage when, in artists' mind, appeared ideas of the new world which brought contradictions and complexities opened by the revolution in France. In the artistic culture, the new style of thinking reigned, and the new artistic conscience spread in theory and practice. It was the period of the intensive romantic exploring of the world, creating «schools» and groups and their ruining, denying the norms and traditions of the past, establishing their forms, and inner striving to novelty. The attempts to escape reality and at the same time to comprehend it caused emerging of a new worldview system – romanticism. A poet should seek a new basis of poetry which is what romanticists do in their literary works. Found in a definite poem, it is not stated forever; in the following poem one should look for it again. Obsessed by a divine passion, a poet possesses limitless power to find or create a new basis of poetry.

The philosophical search of English romanticists was conditioned by the needs of the times when the age-old traditions were called into question. The depth of the philosophical content of their works, increased with the used forms, depended on the author's aims and preferences and the period when they were created. The analyzed works by W. Wordsworth and S. Coleridge, which are written in different genres, match each other in philosophical comprehension.

The philosophical lyrical works of English romanticists are characterized by elegy mood caused by the images of the past, youth which the poets bid farewell losing all illusions and hopes, beliefs in the future, and serene happiness. But despite their disenchantment, the poets aimed to grasp absolutes in the simplest phenomena of modern life.

Key words: *romanticism, philosophical motifs, William Wordsworth, Samuel Coleridge, nature.*